

բառին տուած է այն դիրքը ուր անպատճառ շեշտը վրան կ'իյնայ, մինչ անխարհաբարին մեջ հարկ է որ շեշտի նշանը գնենք: «Եթէ վասն պիղծ գեներալութան համարելը...», — «Եթէ կերակուրները պիղծ...», Բայց Ենթիկ չպիտի կրնար զայդ այդպէս ընել եթէ չնախդիրը չըլլար. քանզի «վասն պիղծ կերակուրան», կամ «պիղծ կերակուրքն», կամ «պիղծ կերակուրներն», չպիղծ պիտի պատճառէին, «պիղծ»ը «կերակուր»ին սծականն ըլլալու երեւոյթը պիտի ունենար, փոխանակ ստորոգելին ըլլալու:

Արդի հայերէնով ալ Ենթիկի իօսուածքը կրնաք կրնել եթէ չ նախդիրը գործածենք. «Եթէ պիղծ գեներալութներն համարելով ուխտաւոր էին», եւ աս պիտի ըլլար էն գեղեցիկը:

Ընդհանրապէս դիմաւոր բայով վերլուծուած ձեւը աւելի վայելուչ է, աւելի յստակ եւ աւելի ուժեղ: Այս սկզբունքն է զոր ի մահ պահել պարտինք միշտ: Տղեզ է ըսել «զհաւնելն գեւի զգեւ եւս յայտ արար», եղնիկ պիտի զգուր ասկէ, անկիպ կ'ըսէ՝ «Եւ զի գեւ զգեւ ոչ հաճէ, զայն իսկ յայտ արար», Արդի հայերէնով ալ ազեղ պիտի ըլլար ըսել՝ «գեւին գեւ չճաննելն ալ յայտարարեց», փոխանակ զերլու՝ «Թէ գեւ զգեւ չի հաներ, զայն եւս յայտարարեց»,

Դիմաւոր բայով բացատրութիւնը աւելի ուժեղ է քան գերբայով յօրինուածը: Զ. օ.

— «Անտէլ իւրաքանչիւր գրամական նպատաւ պիտի տրուի», — «Անոնց որ աշխատէին անոնց, գրամական նպատաւ պիտի տրուի»,

— «Իբ ըստնիւր իւրաքանչիւր կրնայ իր ազը տիրել. եւ իր ազը շիրողը քննչպէս կրնայ մարդկութիւնը սիրել», — «Ին որ զիբ ըստնիւր չի սիրէ...», ան որ զիբ ոչիւր չի սիրէ...»

— «Պատիժի արժանի գործ մ'ընէր պատիժը պիտի կրէ», — Ան որ պատիժի արժանի գործ մը կ'ընէ»,

Այս բացատրութեանց դիմաւոր բայով յօրինուած ձեւերը աւելի երկայն են քան գերբայով ձեւերը, բայց աւելի զորաւոր են, եւ աւելի ուժեղ շեշտի ընդունակութիւնն ունին:

93. Արդի հայերէնի մէջ բայերու ապառնի ժամանակը «պիտի»ով կը շինուի: Կ'ուզէի ուշադրութիւն հրաւիրել այդ թանձր ու կոպիտ ձեւին վրայ որ եթէ արատ մը չէ, պակասութիւն մը պէտք է սեպուի: Գրաբարը անշնանակ մասնիկով մը կը շինէ ապառնին, սիրեմ — սիրեցի — սիրեցից. ֆոնասներէնը, j'aimeէն կը

հանէ j'aimerai, անգլիերէնը թէեւ յառաջադիր օժանդակով մը կը յօրինէ ապառնին, shall կամ will, գոնէ միավանկ մ'է այն եւ ոչ մերինին պէս երկավանկ բառ մը: Մեր ապառնակներ «պիտի»ն անշնանակ մասնիկի մը գերը կատարելու պաշտօն ունի, եւ իր խոշորութիւնը անյարմար կը կացուցանէ զիրքը այդ գերին: Անոր կրճատեալ գաւառական ձեւը, որ, շատ աւելի նպատակաւոր մը է եւ ազուոր, ինչպէս կը գործածուի Ակնայ բարբառին մէջ. — «Ին իստիմ», որ իստիս, որ իստիս, իստիս — նաւորէ առաջ Բ. — «Իերթամ», «Իերթաս», «Իերթայ», «Իերթայի», եւ այլն: Այս ձեւը կ'արժէ մտցնել արգի գրաւոր հայերէնի մէջ իբրեւ բարեփոխութիւն:

Թիւրիմացութեան թեզը չտալու համար պէտք է աւելցնեմ թէ Ակնայ բարբառով «պիտի», իստիս, «պիտի», երկամ եւս կ'ըսուի, բայց ոչ թէ ապառնի իմաստով, «պիտի երթամ», կը նշանակէ «պարտիմ երթալ», «պէտք է որ երթամ», Ու աս պարագային «պիտի», ին անխոռ ձեւը հարկաւոր է իմաստին համար:

Ինչպէս որ «Ին — իստի», «Ին — ինդայ», հին ձեւը ամփոփուած է «Ի — իստի կամ ին ինդայ»: Ի, այնպէս ալ «պիտի իստիմ»ը վայելչապէս կրնայ ամփոփուել «պիտիսմ», ձեւին:

(Ըրբան-Ինի)

Մ. Ս. ՔԱՐԻԿԵԼԵԱՆ

ԶԳՈՐԵՆԻ “ԸՆԱՆ”, ՁՈՂՎՈՐԸ

Զօկ բարբառում յաճախ գործածուող այս շաղկապը, որ համապատասխանում է իր իմաստով գրական «ու»ին, հանգուցեալ լեզուաբան Ս. Մարգարեանի ծանօթ ուսումնասիրութեան մէջ (Վգուցեցող բարբառը, Մոսկուա, 1883) մնացած է առանց լուսարմունքի եւ տեղի տուած է, ըստ իս, սխալ կնթադրութեան:

«Կայ մի շաղկապ, — ասում է հեղինակը, (էջ 128) որ մեկնութեան կարտ է այդ շաղկապը բաղկացած է երկու բաժնի, որի վերայ աւելանում է նա (կամ նա, ինչպէս) վարայ, վերայ — վարան, վերան). օրինակ «Իս ը նա դու» (կամ իս ը նա դու), «ձի ընա(ն) ջերի»,

1 Իմմ «ու», շաղկապը, որ Զօրեքենի մ արտասանւում է «ու» որ «սոր ու բոր» > «սորը բոր».

